

Samenvatting

- In 2016 hebben rechters bijna 35.000 echtscheidingsprocedures afgehandeld; ruim 1.000 minder dan in 2015. Ongeveer 4.500 van die zaken waren op tegenspraak. Bij 4.200 echtscheidingsverzoeken werden voorlopige voorzieningen aangevraagd. Een verdere daling ten opzichte van voorgaande jaren.
- In 2015 waren bij ongeveer 19.200 echtscheidingen minderjarige kinderen betrokken. In totaal ging het om 34.600 kinderen.
- Het aantal procedures over kinderalimentatie is vanaf 2013 gedaald. In 2016 waren er 7.100 procedures om kinderalimentatie vast te stellen (ruim 3.200 zaken) of te wijzigen (bijna 3.900 zaken).
- Het aantal gezagszaken is wederom toegenomen; in 2016 zijn 6.400 zaken afgehandeld. Het aantal rechtszaken over het vaststellen/wijzigen van omgangsregelingen (2.800 zaken in 2016) nam de afgelopen jaren af, maar is in 2016 weer iets toegenomen.
- De dalende trend in het aantal rechtszaken over partneralimentatie (1.200 zaken in 2016) heeft zich voortgezet. Die daling betreft vooral wijzigingsverzoeken.
- Het total aantal hoger beroepsprocedures in scheidingsprocedures en scheidingsgerelateerde procedures (levensonderhoud, gezag en omgang, verdeling gemeenschap) is niet veel gewijzigd ten opzichte van 2015 en bedraagt in 2016 ruim 3.200 zaken.
- Het aantal familierechtzaken dat via de rechtspraak naar mediation is verwezen, is in 2016 wederom gedaald ten opzichte van voorgaande jaren. Ruim 1.900 zaken zijn verwezen. Bij 56% van de afgeronde mediations is (gedeeltelijke) overeenstemming bereikt.
- De Raad voor de Kinderbescherming heeft in 2016 voor 5.200 kinderen een Gezag- en Omgangonderzoek uitgevoerd; ongeveer hetzelfde aantal als in 2015. In 2016 is het onderzoek echter vaker ambtshalve uitgebreid tot een beschermingsonderzoek en is vaker een ondertoezichtstelling (ots) gevraagd.
- Het aantal toevoegingen dat in 2016 is vastgesteld voor rechtsbijstand bij zaken rond scheidingen, omgang, gezag en boedel is ten opzichte van 2015 ongeveer gelijk gebleven. Toevoegingen voor alimentatiezaken zijn in 2016 afgenomen. Binnen de toevoegingen is wel sprake van een stijging van het aantal vastgestelde mediationtoevoegingen (in 2016 15.700 mediationtoevoegingen familierecht).

Aantal scheidingen

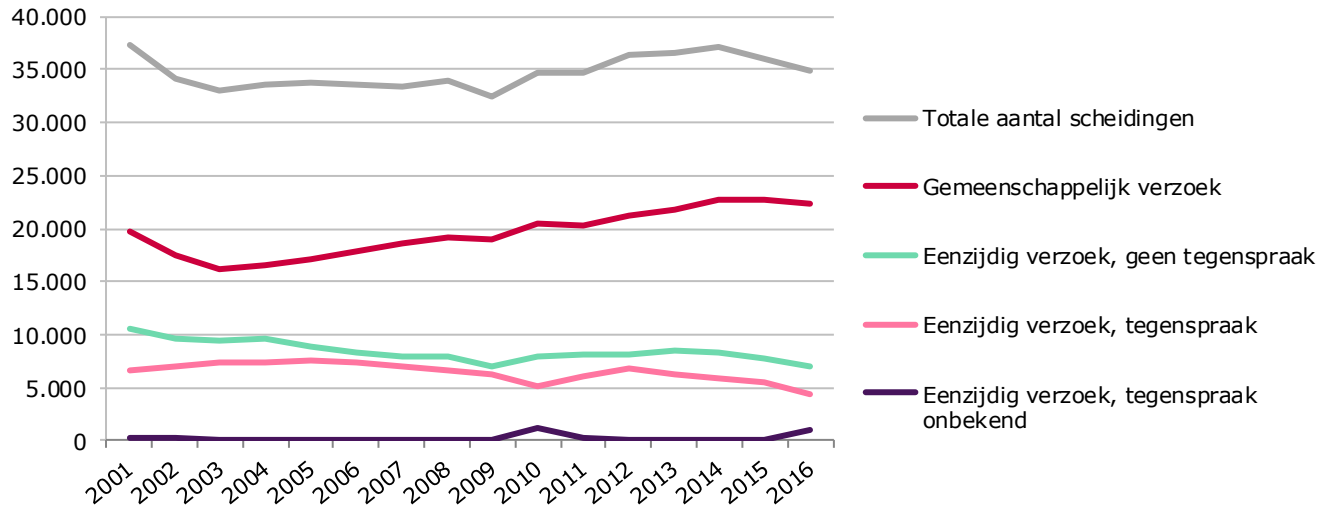
- Het totale aantal afgehandelde echtscheidingsverzoeken bij de rechtbank is tussen 2015 en 2016 gedaald van ongeveer 36.000 naar bijna 35.000 zaken (zie figuur 1). In 2016 was 64% van de echtscheidingen op gemeenschappelijk verzoek.
- Vooral eenzijdige verzoeken tot echtscheiding zijn afgenomen. Het aantal scheidingsprocedures op tegenspraak is gedaald van bijna 5.500 in 2015 naar ongeveer 4.500 zaken in 2016.¹ Dit betreft ongeveer 13% van alle echtscheidingsprocedures. Het aantal eenzijdige verzoeken zonder tegenspraak is gedaald van 7.800 naar 7.100.¹
- Indien partners tijdens of voorafgaand aan een scheidingsprocedure het niet eens kunnen worden over bepaalde zaken, kan een voorlopige voorziening worden getroffen. De rechter neemt dan een (voorlopige) beslissing over die voorziening. Dit kan onder andere voor: het gebruik van de echtelijke woning, het beschikbaar stellen van goederen voor dagelijks gebruik, het toevertrouwen

van de minderjarige kinderen aan een ouder, een regeling voor zorg- en opvoedingstaken en informatieverschaffing, de alimentatie voor de partner en de kinderen. Als een voorlopige voorziening wordt aangevraagd, is dat meestal een teken van een moeizaam scheidingsproces met conflicten. Het aantal verzoeken om voorlopige voorzieningen is de afgelopen jaren gedaald: in 2016 waren er ongeveer 4.200 (zie figuur 2).

- Ten opzichte van 2014 is in 2015 zowel het aantal echtscheidingen met minderjarige kinderen als het aantal betrokken minderjarige kinderen bij een echtscheiding, afgenomen (zie figuur 3). In 2015 waren bij bijna 19.200 echtscheidingen een of meer minderjarige kinderen betrokken (in 2014 nog 19.900). In totaal waren in 2015 ruim 34.600 kinderen bij een echtscheiding betrokken (in 2014 ruim 35.700). In totaal zijn bij 56% van alle echtscheidingen een of meerdere kinderen betrokken; dit percentage is de afgelopen drie jaar hetzelfde gebleven. Gegevens over het aantal samenwonende ouders met minderjarige kinderen die uit elkaar gaan zijn niet beschikbaar.

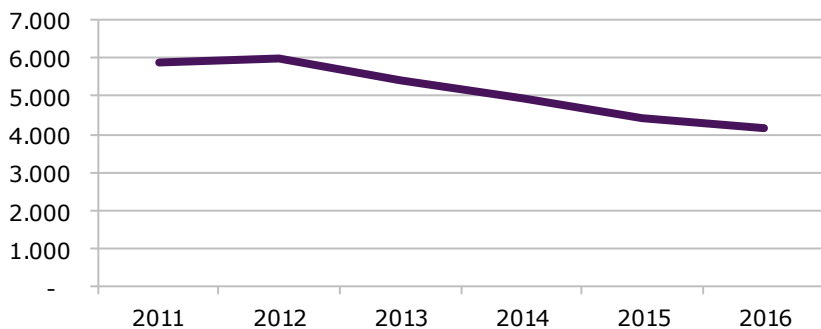
¹ Dit is een voorlopig cijfer voor 2016. In werkelijkheid zal het aantal zaken hoger liggen. Bij ruim 900 zaken uit 2016 is 'al of niet tegenspraak' nog niet in het systeem geregistreerd.

Figuur 1 Aantal afgedane echtscheidingsprocedures naar aard van het verzoek, eerste aanleg

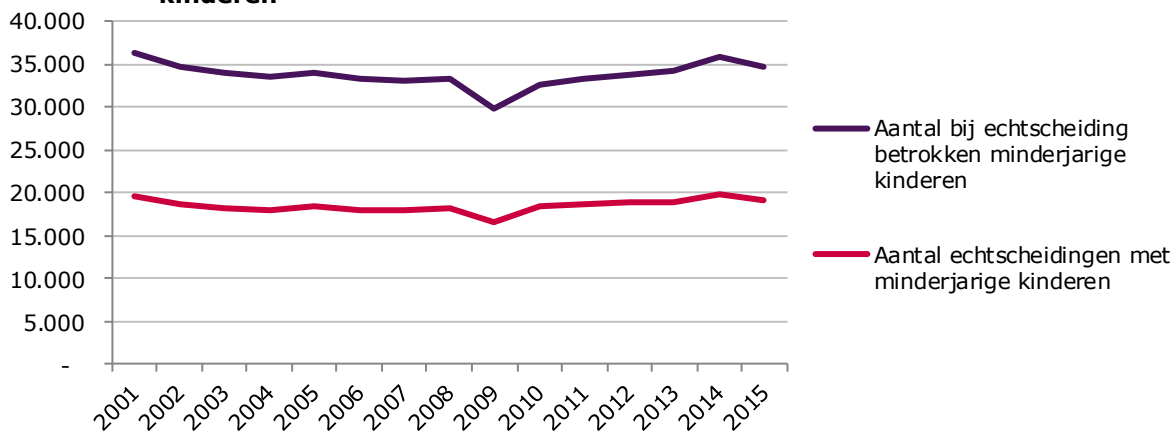
Bron: Onderzoeksdatabase Raad voor de rechtspraak, Datawarehouse Raad voor de rechtspraak bewerking WODC

Figuur 2 Aantal afgehandelde verzoeken voor voorlopige voorzieningen

Bron: Onderzoeksdatabase Raad voor de rechtspraak, Datawarehouse Raad voor de rechtspraak

Figuur 3 Aantal echtscheidingen met minderjarige kinderen en aantal betrokken minderjarige kinderen

Bron: CBS statline, cijfers over 2016 nog niet beschikbaar

Scheidingsgerelateerde procedures

In de figuren 4 tot en met 9 staat de ontwikkeling weergegeven van het aantal scheidingsgerelateerde procedures bij de rechtbanken en de gerechtshoven.

Kindgerelateerd

De kindgerelateerde procedures zijn in figuur 4 tot en met 6 weergegeven.

- Na een daling in 2014 en 2015 is het aantal zaken over het vaststellen/wijzigen van omgangsregelingen in 2016 weer gestegen naar bijna 2.800 (zie figuur 4). Procedures over de nakoming van omgangsregelingen liggen de afgelopen jaren op bijna hetzelfde niveau: in 2016 werden ruim 1.100 van deze procedures afgehandeld. Omvangzaken in verband met de Paspoortwet laten de afgelopen jaren een daling zien. In 2016 waren er ongeveer 310 van dergelijke zaken.
- Het aantal gezagszaken vertoont een sterk stijgende lijn en is tussen 2015 en 2016 weer toegenomen van bijna 5.900 naar bijna 6.400 (zie figuur 5). De stijging zit de afgelopen jaren vooral in de verzoeken/voorzieningen over gezamenlijk gezag, uitoefening ouderlijk gezag (vooral geschil eenzijdig verzoek) en 'overige gezag en omgang'.

Welk type zaken onder deze laatste categorie vallen is niet verder gespecificeerd.

- Het aantal procedures over kinderalimentatie is tussen 2013 en 2016 gedaald van 9.100 naar 7.100 (zie figuur 6). Tussen 2015 en 2016 zijn vooral procedures over het wijzigen van kinderalimentatie sterk afgenomen naar bijna 3.900 zaken. De verzoeken om alimentatie vast te stellen zijn, na een daling in 2014 en 2015, in 2016 weer gestegen naar ruim 3.200. Deze daling en stijging kan te maken hebben met de Wet hervorming kindregelingen die 1 januari 2015 in werking is getreden. Hierdoor zijn onder meer de alleenstaande ouderkorting en het fiscaal voordeel bij het betalen van kinderalimentatie vervallen. Tevens hebben alleenstaande ouders die in aanmerking komen voor een kindgebonden budget recht op een extra toeslag, de zogeheten eenouderkop. Deze nieuwe wet heeft tot onduidelijkheden geleid over de berekening van kinderalimentatie.²

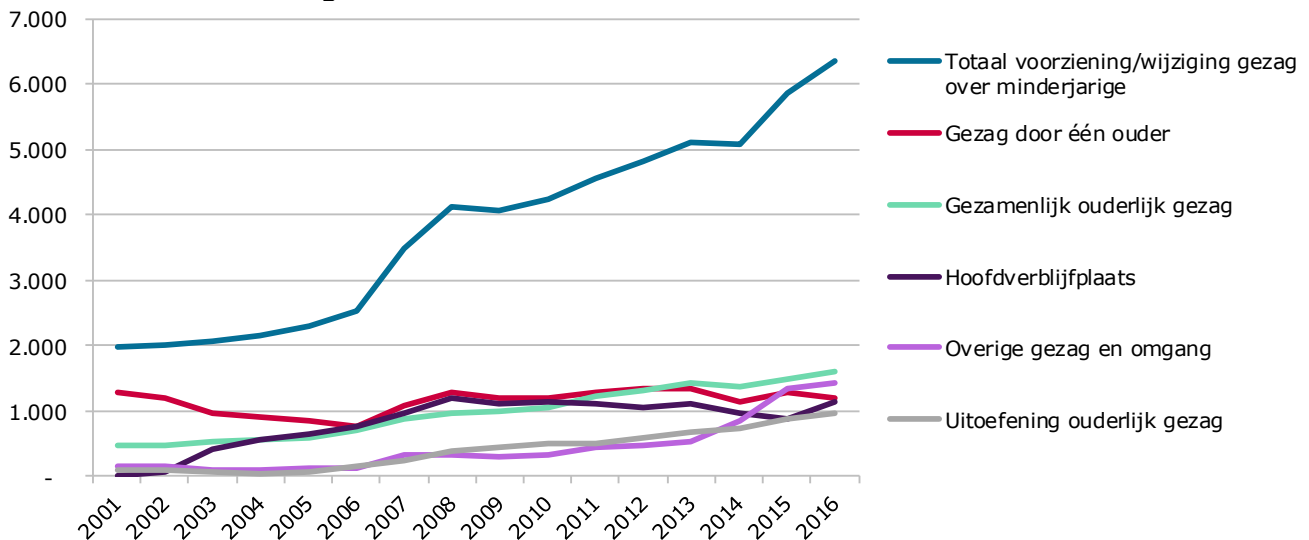
² De Hoge Raad heeft in oktober 2015 uitspraak gedaan in deze kwestie (ECLI:NL:HR:2015:3011)

Figuur 4 Aantal afgehandelde gerechtelijke procedures omgangsregeling, nakoming omgangsregeling (kort geding) en omgangszaken i.v.m. Paspoortwet, eerste aanleg

Bron: Onderzoeksdatabase Raad voor de rechtspraak, Datawarehouse Raad voor de rechtspraak

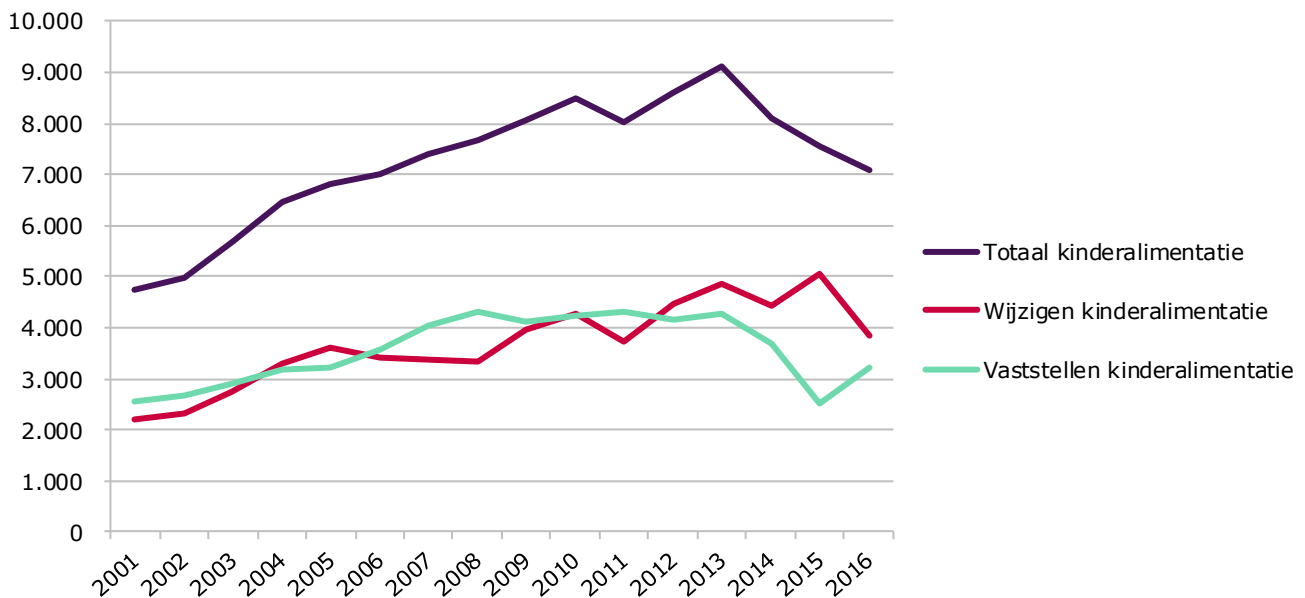
Figuur 5 Aantal afgehandelde gerechtelijke procedures voorzieningen/wijzigingen gezag*, eerste aanleg

* Niet-scheidingsgerelateerde zaken (voogdij, gezag door derde, ontheffing/beeindiging/herstel ouderlijk gezag) zo veel mogelijk weggefilterd. Stijging na 2006 waarschijnlijk doordat sinds 2007 gezagszaken van ex-samenwoners niet meer door de sector kanton maar door de sector civiel worden afgehandeld.

Bron: Onderzoeksdatabase Raad voor de rechtspraak, Datawarehouse Raad voor de rechtspraak

Figuur 6 Aantal afgehandelde gerechtelijke procedures kinderalimentatie, eerste aanleg

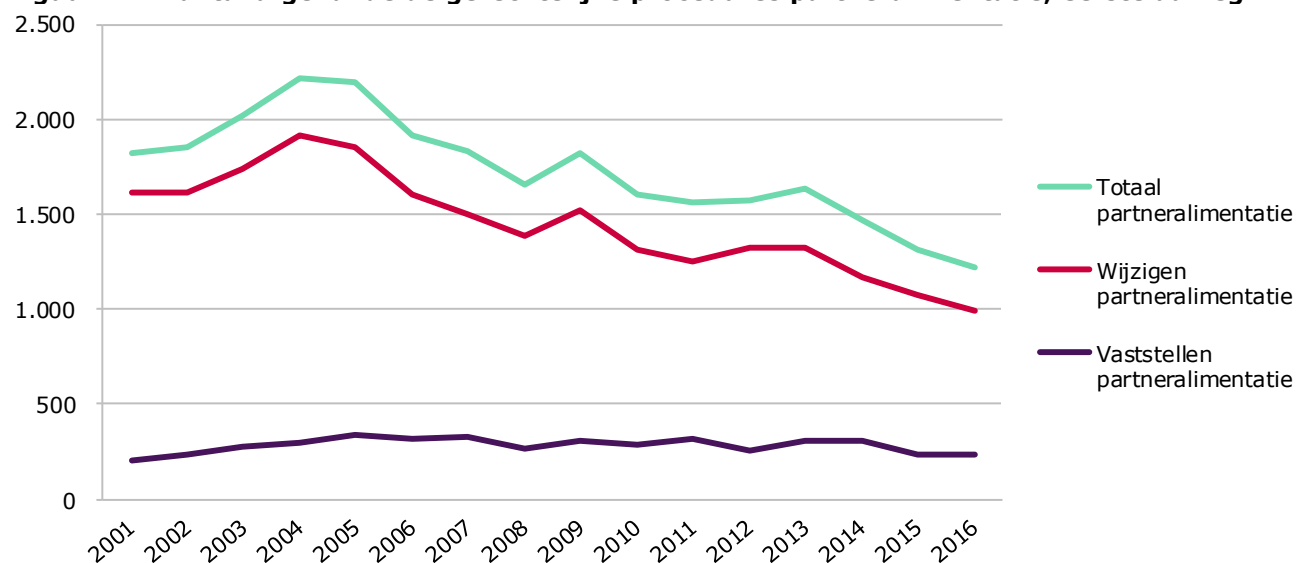
Bron: Onderzoeksdatabase Raad voor de rechtspraak, Datawarehouse Raad voor de rechtspraak

Partneralimentatie en verdeling gemeenschap

- Het aantal procedures over partneralimentatie is verder gedaald van 1.300 zaken in 2015 naar 1.200 in 2016. De meeste zaken betreffen wijzigingsverzoeken (bijna 1.000; zie figuur 7).

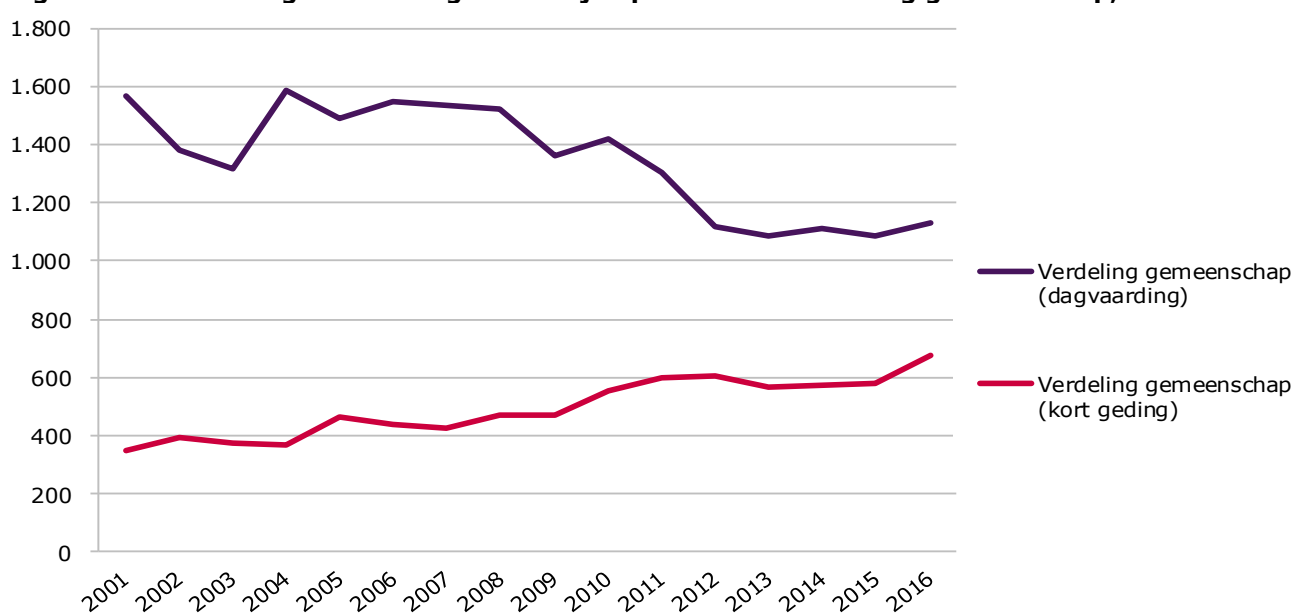
- Het aantal dagvaardingen over boedelscheidingen verandert de laatste jaren weinig en ligt in 2016 op ruim 1.100 zaken (zie figuur 8). Kortgeding-procedures over de verdeling van de boedel zijn tussen 2015 en 2016 gestegen van bijna 600 naar bijna 700 zaken.

Figuur 7 Aantal afgehandelde gerechtelijke procedures partneralimentatie, eerste aanleg

Bron: Onderzoeksdatabase Raad voor de rechtspraak, Datawarehouse Raad voor de rechtspraak

Figuur 8 Aantal afgehandelde gerechtelijke procedures verdeling gemeenschap, eerste aanleg

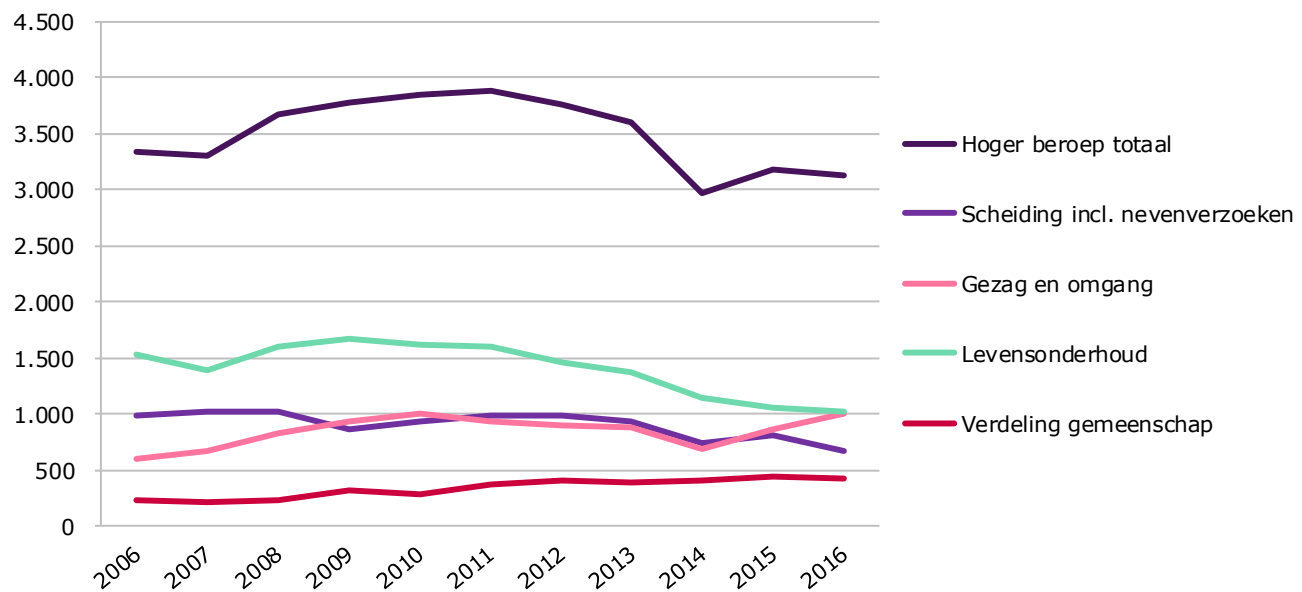
Bron: Onderzoeksdatabase Raad voor de rechtspraak, Datawarehouse Raad voor de rechtspraak

Hoger beroep

- Het aantal hoger beroepsprocedures is niet veel gewijzigd ten opzichte van 2015 en bedraagt in 2016 ruim 3.200 zaken (zie figuur 9).
- De meeste hoger beroepsprocedures betreffen zaken over levensonderhoud (1.000 zaken) en

gezag en omgang (1.000 zaken), daarna volgen hoger beroepzaken tijdens de scheidingsprocedure (meestal over nevenvoorzieningen; bijna 700 zaken) en over de verdeling van de boedel (400 zaken).

Figuur 9 Aantal afgehandelde hoger beroepsprocedures scheidings(gerelateerde) zaken

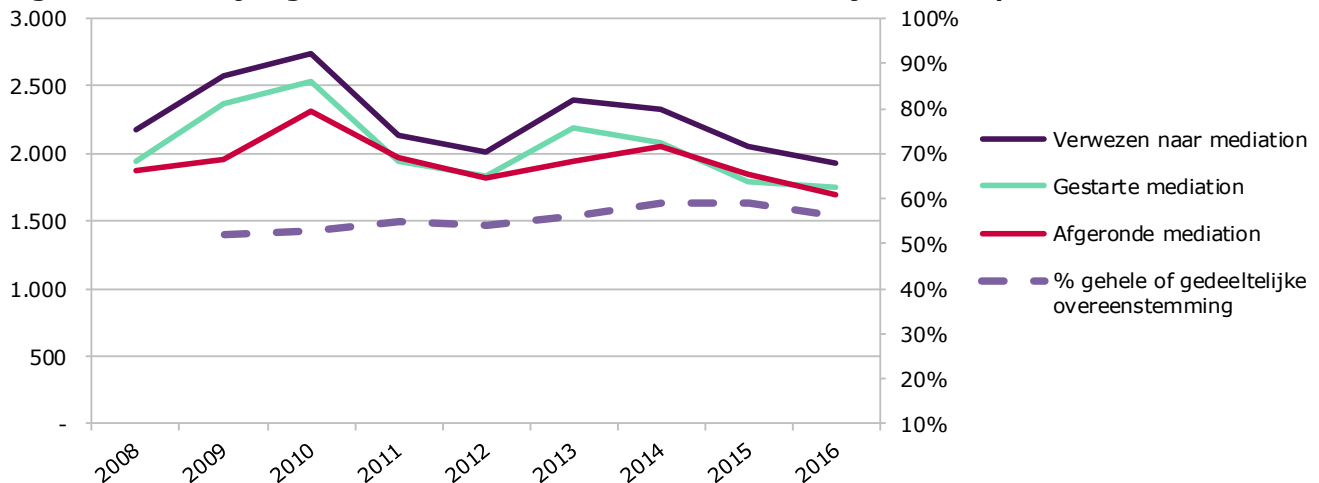
Bron: Onderzoeksdatabase Raad voor de rechtspraak, Datawarehouse Raad voor de rechtspraak

Verwijzingen naar mediation

- Het aantal familiezaken dat door de rechtspraak naar mediation is verwezen, laat vanaf 2013 een daling zien. In 2016 zijn ruim 1.900 familierecht-zaken naar mediation verwezen (zie figuur 10).

- Het percentage afgeronde mediations dat is geëindigd met gehele of gedeeltelijke overeenstemming is in vergelijking met 2015 gedaald van 59% naar 56%.

Figuur 10 Verwijzingen naar mediation binnen familierecht bij de rechtspraak

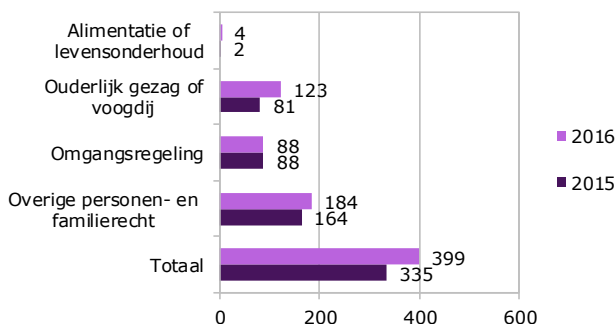

Bron: Jaarverslag rechtspraak

Benoeming bijzondere curator

De rechter kan ambtshalve of op verzoek van een minderjarige of belanghebbende een bijzondere curator benoemen (artikel 1:250 Burgerlijk Wetboek). Voor de benoeming van een bijzondere curator moet sprake zijn van strijd tussen de belangen van het kind en de belangen van de met het gezag belaste ouder(s) of diens voogd. Er dient sprake te zijn van een wezenlijk conflict over de verzorging en/of opvoeding van het kind en/of diens vermogen. De bijzondere curator heeft een bemiddelende en/of adviserende rol en kan optreden op het gebied van kindbeschermingsmaatregelen of familierechtelijke vraagstukken, zoals scheidingen. Sinds oktober 2014 is het mogelijk dat een bijzondere curator een toevoeging aanvraagt voor een minderjarige. In 2016 was in 123 gevallen een bijzondere curator betrokken bij conflicten over ouderlijk gezag/voogdij, in 88 gevallen bij conflicten over een omgangsregeling en in 4 gevallen over alimentatie (zie figuur 11).

Figuur 11 Aantal afgegeven toevoegingen, aangevraagd door bijzonder curator (artikel 1:250 BW)*

* De aantallen zijn een benadering. De RvR heeft geen afzonderlijke registratie voor artikel 1:250 BW curatoren.

Bron: Raad voor Rechtsbijstand

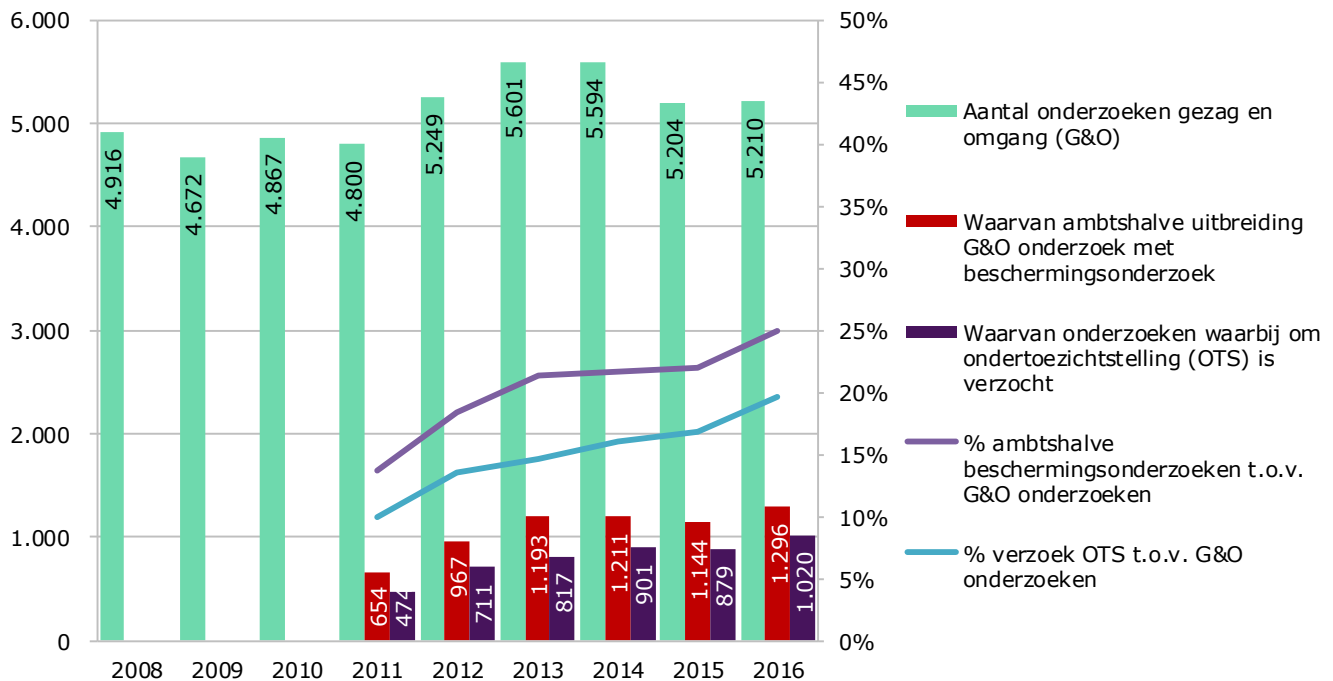
Raad voor de Kinderbescherming(RvdK)

Als de rechter de RvdK om een gezag- en omgangs-(G&O-)onderzoek vraagt, is bijna altijd sprake van een ernstige scheidingsproblematiek waarin heftige conflicten tussen ouders, zoals huiselijk geweld, een rol kunnen spelen. Hierdoor kan het kind/de jongere bedreigd worden in zijn ontwikkeling. Door middel van onderzoek stelt de RvdK vast wat vanuit het kind/de jongere gezien aan de rechter geadviseerd moet worden. Daarnaast kunnen er redenen zijn om het onderzoek uit te breiden naar een beschermingsonderzoek om te bezien of hulpverlening in het kader van een kindbeschermingsmaatregel noodzakelijk is om de ontwikkeling van het kind veilig te stellen.³

- In 2015 en 2016 heeft de RvdK voor ongeveer 5.200 kinderen een G&O-advies uitgebracht (zie figuur 12).
- In 2016 is het G&O-onderzoek bij 1.296 kinderen (25%) ambtshalve uitgebreid tot een beschermingsonderzoek, omdat er bij deze kinderen sprake was van een bedreigde ontwikkeling. Dit is een toename ten opzichte van 2015, toen bij 1.144 kinderen sprake was van een beschermingsonderzoek. In vergelijking met 2015, is in 2016 ook voor meer van deze kinderen een ondertoezichtstelling (ots) gevraagd: 879 in 2015 tegen 1.020 in 2016. De RvdK heeft niet direct cijfers beschikbaar of de rechter ook een ots heeft uitgesproken in de betreffende zaken. De ervaring is echter dat de rechter die verzoeken bijna altijd honoreert.

³ Raad voor de Kinderbescherming, Protocol Gezag en omgang na scheiding 2016.

Figuur 12 Aantal onderzoeken gezag en omgang, ambtshalve beschermingsonderzoeken en verzoeken ondertoezichtstelling Raad voor de Kinderbescherming

Bron: Raad voor de Kinderbescherming

Gesubsidieerde rechtsbijstand

De gegevens over toevoegingen sluiten niet naadloos aan op de gegevens over afgehandelde rechtszaken:

- De registratie bij de Raad voor de rechtspraak (Rvdr) is op zaaksniveau en de toevoegingen worden verstrekt op persoonsniveau. Per rechtszaak kan er sprake zijn van nul, een of twee toevoegingen afhankelijk van het feit of nul, een of twee procespartijen minvermogend zijn. Uit gegevens van het CBS blijkt dat in 2009 47% van de scheidende vrouwen een toevoeging heeft ontvangen voor de echtscheidingsprocedure en 28% van de mannen. In 2007 lagen deze percentages lager, namelijk op 41% voor vrouwen en 22% voor mannen.
- Toevoegingen worden niet alleen verstrekt voor gerechtelijke procedures, maar ook voor adviezen en mediations.
- Bij de toevoegingen kan sprake zijn van een zaak in kort geding, eerste of tweede aanleg.

Aantal vastgestelde toevoegingen⁴

In figuur 13 staat het aantal vastgestelde toevoegingen (incl. mediation en licht advies) voor scheidingen weergegeven.

- Het aantal toevoegingen om een scheiding te regelen is in 2016 op vrijwel hetzelfde niveau gebleven als in 2015: bijna 36.000 toevoegingen.
- Het aantal scheidingsgerelateerde toevoegingen is ten opzichte van 2015 gedaald: van bijna 40.000 in 2015 naar bijna 38.000 in 2016 (zie figuur 14). Die daling heeft zich vooral voorgedaan bij toevoegingen voor alimentatie (van 17.000 in 2015 naar 15.400 in 2016). De toevoegingen voor omgangsregelingen (13.000), ouderlijk gezag-voogdij (6.500) en boedelscheiding (2.800) liggen in 2016

⁴ In eerste instantie wordt een toevoeging *afgegeven*, in een later stadium wordt een toevoeging gedeclareerd en *vastgesteld*. Cijfers in de Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand (Combrink-Kuiters et al., 2015) zijn gebaseerd op *afgegeven* toevoegingen en verschillen van de hier gepresenteerde *vastgestelde* toevoegingen. Bijvoorbeeld omdat een toevoeging die in een bepaald jaar is afgegeven, soms pas het jaar daarop of nog later wordt vastgesteld; of omdat sommige afgegeven toevoegingen uiteindelijk worden ingetrokken.

ongeveer op hetzelfde niveau als in 2015. De stijging die in 2016 bij de rechtbanken is te zien ten aanzien van het aantal gezagszaken (zie figuur 5, zien we dus niet terug bij de toevoegingen; het aantal toevoegingen voor ouderlijk gezag-voogdij is in 2015 en 2016 bijna hetzelfde (6.500).

Mediationtoevoegingen

- In 2016 zijn 14.000 mediationtoevoegingen vastgesteld voor mediationcodes die direct aan scheidings- en scheidingsgerelateerde zaken⁵ zijn verbonden; daarnaast zijn er in totaal nog 1.700 mediationtoevoegingen vastgesteld die volgens de RvR waarschijnlijk ook scheidingsgerelateerde

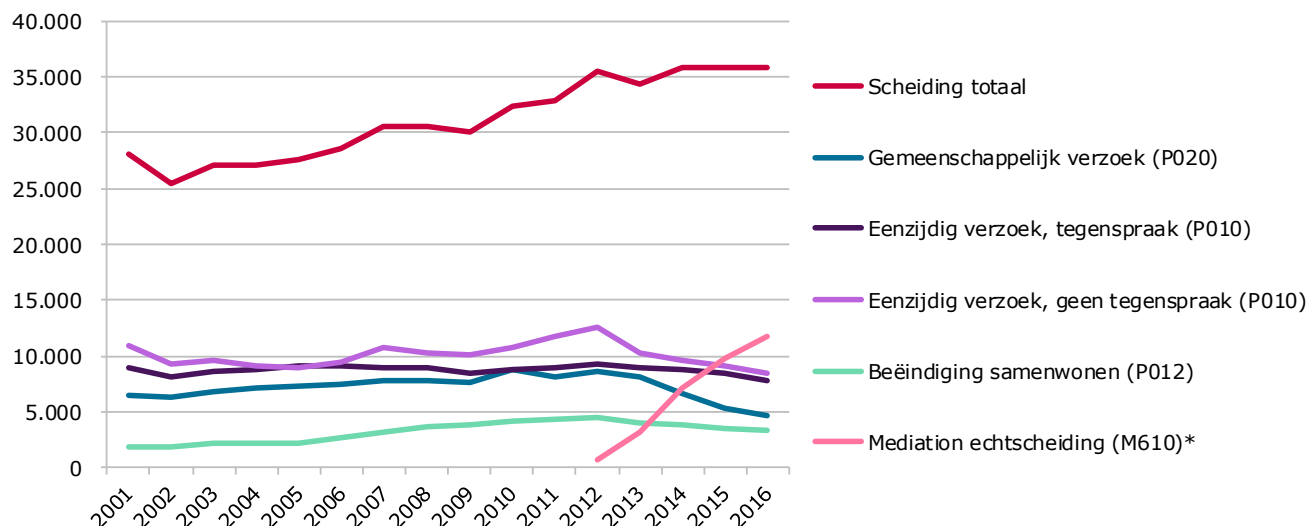
⁵ Toevoegingscodes M610 (niet-financieel scheiding), M620 (gezag en omgang), M640 (alimentatie), M650 (boedel)

zaken betreffen.⁶ Ten opzichte van 2015 is het aantal mediationtoevoegingen gestegen.⁷ Die toename heeft zich vooral voorgedaan bij de mediationtoevoeging voor de scheidingsprocedure (code M610, zie figuur 13). Volgens Combrink-Kuiters et al. (2015, p. 66) is het aantal mediationtoevoegingen sinds 2013 sterk gestegen door de verhoging van de eigen bijdrage voor de reguliere toevoegingen in 2013 (zie box 1). Scheidende partners kiezen daardoor eerder voor de mediationtoevoeging met een aanmerkelijk lagere eigen bijdrage.

⁶ Toevoegingscodes M600 (familierecht niet-financieel), M630 (familierecht financieel), M670 (familierecht financieel en niet-financieel)

⁷ In 2015 waren er 12.300 toevoegingen M610, M620, M640, M650 en 1.200 toevoegingen M600, M630, M670.

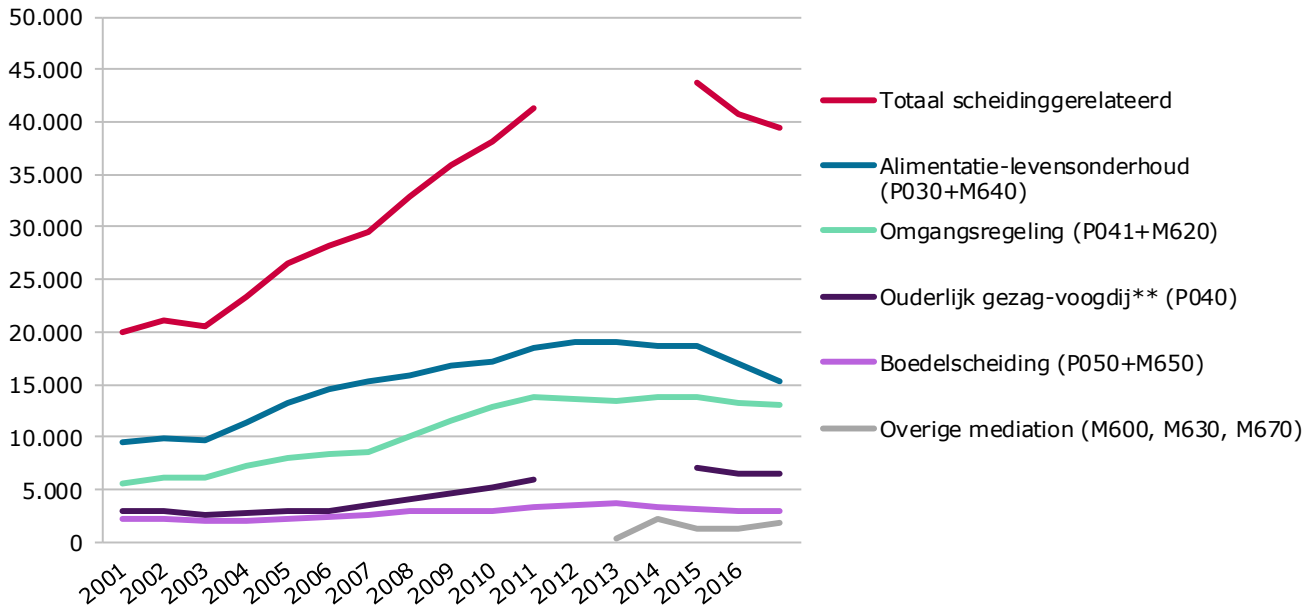
Figuur 13 Aantal vastgestelde toevoegingen scheiding, incl. mediation en licht advies

* Mediationtoevoegingen bestaan vanaf 2005. Medio 2012 zijn aparte codes voor mediationzaken ingevoerd. In voorgaande jaren zijn die zaken niet te onderscheiden en onder de betreffende P-codes meegeteld.

Bron: Vaststellingsbestand RvR, bewerking WODC

Figuur 14 Aantal vastgestelde toevoegingen scheidingsgerelateerde zaken, incl. mediation* en licht advies

* Mediationtoevoegingen bestaan vanaf 2005. Medio 2012 zijn aparte codes voor mediationzaken ingevoerd. Mediations 'gezag en omgang' zijn bij de categorie 'omgangsregeling' meegeteld. In 2016 betrof dit 1.795 toevoegingen. In voorgaande jaren zijn mediationzaken niet afzonderlijk te onderscheiden en zijn onder een betreffende P-code geregistreerd.

** Niet-scheidingsgerelateerde toevoegingen ouderlijk gezag/voogdij zijn er over de jaren 2000-2010 zoveel mogelijk uitgefilterd. Voor 2011-2013 zijn geen gefilterde gegevens beschikbaar. Vanaf 2013 wordt P040 alleen toegepast voor echtscheidingszaken.

Bron: Vaststellingsbestand RvR, bewerking WODC

Literatuur

Combrink-Kuiters, L., Gammeren-Zoetewij, M. van, & Peters, S.L. (2015). *Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2014*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

Deze reeks omvat korte verslagen van onderzoek dat door of in opdracht van het WODC is verricht. Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud het standpunt van de Minister van Veiligheid en Justitie weergeeft.

Alle rapporten van het WODC zijn gratis te downloaden van www.wodc.nl.